

BARNDOM OG OPPVEKST I ETNE

Av Gunnar Berge.

Å vokse opp i Etne – et lite bygdesamfunn – de første årene etter krigen, ga ikke rom for ekstravaganse. Men det var ikke spesielt for oss; det gjaldt de fleste på den tiden. De første ungdomsårene, setter sine spor. For mange blir denne perioden i ens liv avgjørende for holdninger og verdier livet ut.

Selv om jeg ble født det første krigsåret, husker jeg ikke at krigen betydde noe spesielt. Riktignok var det mange tyskere i Etne, men de var fredelige. Vi minnes dem mest som snille onkler som ga oss drops. En god del var familiefedre og preget av savnet etter sine egne. I Etne var de på rekreasjonsopphold og grudde seg til å bli sendt tilbake til østfronten. Ofte betydde det den sikre død. Selv vi barn kunne fornemme en trykket stemning de dagene det var avreise. Schäferhundene de holdt seg med, likte vi ikke. Det sitter i fremdeles. Jeg liker godt hunder, men har en viss skrekk for schäferere.

Årene etter krigen har jeg et såpass bevisst forhold til at jeg kan si de har bidratt til å forme meg som menneske. Fem søsken sammen med foreldre, tidvis også en onkel, i et lite, spartansk hus. Vi hadde elektrisk lys, men ikke innlagt vann, og selvfølgelig hadde vi utedo. Elektrisiteten holdt til noen få lyspærer. Da jeg ble eldre, husker jeg en annonse fra Haugesunds Dagblad der det sto: «Elektrisitet kan også brukes til koking.» Det var aldri aktuelt hos oss; der var det vedkomfyr som gjaldt. Selvsagt hadde vi ikke radio – det var

jo dessuten ulovlig under krigen, selv om mange lyttet illegalt. Heller ingen moderne husholdningsredskaper. Klesvask foregikk ved at tøy som skulle vaskes ble båret til nærmeste bekk, der det ble fyrt opp under en stor kopperkjele. Om sommeren gikk det greit, men om vinteren måtte det hogges hull i isen for å få tak i vann. Å stå der store deler av dagen var ikke særlig bra for helsa. Mange fikk gikt og det som verre var. Min mor fikk en god del plager senere i livet, i likhet med mange andre. Det som gjorde sterkest inntrykk de første barneårene, var da min ett og et halvt år eldre bror, Ingemund, fikk difteri. Mange døde av denne alvorlige sykdommen på den tiden.

Bygdesamfunnet etter krigen var på mange måter trygt. Det stimulerte til egeninnsats i et omfang som i dag er utenkelig. På godt og vondt var vi overlatt til oss selv. Ved det oppsto en slags robusthet, men kanskje ikke den form for trygghet som preger de fleste barn i dag. Barnehager var ukjente. De eksisterte ikke i det hele tatt på landsbygda, og knapt nok i byene. Den følelsesmessige nærheten vi i dag ser at unge foreldre har til sine barn, var ukjent for oss.

Det er en avgrunn mellom den tryggheten som lå i de fysiske omgivelsene den gangen, og den type menneskelige og følelsesmessige trygghet som de fleste barn blir til del i dag. Selvsagt er det unntak og forskjeller, men mye er blitt uendelig mye bedre på dette feltet. Da jeg vokste opp, var det norske samfunnet i langt større grad basert på naturalhusholdning. Det var ikke bare bøndene som måtte stå på nærmest hele døgnet, det gjaldt de fleste. Fritids-

problemer var det ikke rom for. Ulike møteplasser oppsto som en følge av denne livsformen. I Etne gikk ingen til frisør; folk klippet hverandre. Sydamer kom og var i huset ei uke i slengen; klær ble sydd om. Vi var til stede og kunne prøve etter hvert som klesplaggene tok form.

Folk satt på krambua, som holdt åpent så lenge det var noen der. Lukningsvedtekter fantes ikke; dette var lenge før «Brustadbua» var oppfunnet. På krambua var det også bakeri. Fra tid til annen vanket det wienerbrødsalker. Det var som det beste snop. Drøsen gikk livlig, ispedd sladder og nyheter. Vi lyttet, men kunne selvsagt ikke si noe med voksne til stede. Knapt nok svare når vi ble spurt. Unger skulle tie når voksne snakket. Særlig verbal trening ble det ikke av slikt.

Det vi opplevde selv, var nok det som formet oss sterkest. Men det vi ble fortalt, hadde også sin virkning. Hvordan våre foreldre og besteforeldre hadde hatt det som barn, hva de hadde opplevd – slike fortellinger setter spor i et følsomt barnesinn. Foreldrene mine vokste opp i store barnekull. Min bestemor på farssiden, Marta, fødte i alt seksten barn. Av dem fikk tolv leve; fire døde som nyfødte eller som spedbarn. Hva dette må ha kostet av sorg og slit på et uveisomt småbruk, er det nesten umulig å forestille seg. På morssiden var de ti søsken som alle vokste opp og fikk barn. Om vi syntes det var knapt rent materielt, var det bagateller mot hva våre foreldre hadde opplevd. Særlig var det tilfellet på min fars side. Og det gjaldt enda mer det han fortalte om sine foreldre og besteforeldre. Min bestefar Ingemund Berge kjøpte gård på Berge i Etne på auksjon i 1888. Han hadde da

arvet en del penger, og noe hadde han tjent på å handle med krøtter. Kjøpesummen for gården var 2400 kroner, et betydelig beløp på den tiden. Bestefar overtok pant igården på 1839,18 kroner. 400 kroner ble betalt kontant; resten, 160,82 kroner, må ha blitt skaffet til veie på annet vis. I tillegg til den daglige føda var betjeningen av lånet den største bekymringen. Maktet de ikke renter og avdrag, kunne de miste gården, og dermed livsgrunnlaget for seg selv og barna. Dessuten tok de ansvar for sine egne foreldre. Bestefar Ingemund var fjellmann. Han tok husdyr i beite. Min far og hele søskenflokket måtte bidra fra de var ganske små. Det ble fortalt at de gikk fra fjellet og hjem for å delta i konfirmasjonsforberedelsene. Turen ned fra fjellet – som tok flere timer – gikk ofte uten sko. Selv om det var sommer, kunne det være ganske kaldt. På enkelte støls plasser underveis lå det kyr som ble sparket opp for at ungene kunne stå der og varme føttene en smule før neste etappe.

Om oldefar ble det fortalt at han kom hjem syk etter å ha reist på fiske. Det satte en støkk i oldemor. Hun regnet med å måtte gå «med staven og posen», som det het. Det var den tids sosialunderstøttelse. Hendelsen gikk så hardt inn på henne at hun ble hvit i håret i løpet av kort tid. Samtidig var hun gravid. Da barnet, ei jente, kom, viste det seg at hun var lam i begge føttene. Det ble sett i sammenheng med den påkjenningen oldemor hadde hatt ved at mannen kom hjem syk. Oldeforeldrene mine hadde den lamme jenta hos seg livet ut. Om somrene stølte de langt til fjells. Oldefar måtte da bære henne opp, og ned igjen om høsten. Jenta kunne ikke bevege seg så mye at hun klarte å holde varmen. Dermed

måtte oldefar hvert år også bære stoveomnen til fjells og ned igjen. På min mors side var kanskje ikke beretningene like dramatiske, men også derfra hørte jeg mye som satte sine spor. Igjen og igjen fortalte bestefar Gunnar Kaland, som jeg er oppkalt etter, om sine erfaringer som steinhogger. En av arbeidskameratene døde og ble obdusert. Ifølge min bestefar gnistret det i kniven da de skar i lungene på den døde. Det ble ikke brukt noen form for beskyttelse mot steinstøv. Vi likte å høre bestefar berette disse dramatiske historiene, men vi kom ham aldri nær. Bestemor, derimot, var vi alle usedvanlig glad i. Hun hadde bestandig plass og mat. Selv om det var seks kilometer å gå, var det som himmerike å få komme dit.

Dårlige boforhold i leid hus samt stor familie førte til at mine foreldre, så snart krigen var over, måtte se seg om etter noe bedre. Det var ikke enkelt. Byggematerialer var, som alt annet, rasjonert. Ikke var det lett å skaffe seg tomt til å bygge på heller, selv om dette var på landsbygda, der det var nok av plass. Den Norske Stats Husbank var ennå ikke opprettet. Å ta opp vanlig banklån ble sett på som en skjebne verre enn døden. Mine foreldre, som andre, hadde mellomkrigstidens deflasjon friskt i erindring. Med synkende priser ble det da stadig dyrere å sitte med lån, og mange måtte gå fra gård og grunn. Slikt ble ikke så lett glemt. Dessuten var det opplest og vedtatt at det etter en krig alltid ville komme dårlige tider. Det var også en årsak til at da Husbanken kom i 1946, ble lånevilkårene særdeles gunstige: garantert lav rente med 30 års bindingstid. Uten en slik garanti ville folk simpelthen ikke tatt opp lån, selv ikke i Husbanken. Til sist gikk mine foreldres husprosjekt i orden. De fikk aller nådigst kjøpt et halvt mål

tomt av en gammel dame som bodde i nærheten. Hun trengte tilsyn og var selv uten nær familie. Avtalen var at de skulle få kjøpe tomta mot at jeg eller en av mine søsken skulle ligge i huset om natten. Det var ikke særlig lystbetont, derfor gikk det på omgang.

Bygningsmaterialene ble for det meste skaffet til veie ved at mine foreldre, sammen med en annen barnefamilie, fikk kjøpt ei tyskerbrakke på deling. Kjøpesummen var 400 kroner på hver. Også trematerialer fra tyskerbrakker som var bygd under krigen, var rasjonert. Fortrinnsvis skulle de rives og sendes til Nord-Norge, som jo sto overfor en formidabel gjenreisings-oppgave etter at så mye var blitt bombet og brent ned under krigen. Jeg husker at det var et kontroversielt spørsmål, men grunnen til at vi fikk tildeling, var en stor barneflokk og dårlige boforhold. Min far var en nevenyttig mann. Tomta ble gravd ut for hånd. Alt fra den gamle tyskerbrakka ble nyttet. Til og med murstein ble brukt på ny etter at den gamle mørtelen var pikket av hver eneste stein. Det var noe også vi barna måtte delta i. Under riving av tyskerbrakka kom mye rart for en dag. Min bror fant en boks med corned beef. Den ble ikke kastet, men fortært med glupsk appetitt.

Siden far praktisk talt bygde hele huset selv, ble kontant utleggene beskjedne. Så vidt jeg husker, lånte han noen få hundrelapper av mine besteforeldre. Men så trakk da også prosjektet ut i tid. Den første sommeren lå vi alle på ett rom og lagde mat og spiste i kjelleren. Da jeg flyttet ut elleve år senere, var huset fremdeles ikke ferdig. Vann og bad ble lagt

inn mange år etter at jeg og mine eldre søsken hadde flyttet hjemmefra. Utedoen står der ennå. Uthuset, hvor vi kunne ha griser og høns, ble gitt prioritet; å ale opp to store slaktegriser til jul representerte en uvurderlig matauke. Selv om det var trangt på mange måter, kan jeg ikke huske at vi manglet mat. Men kosten var til tider nokså ensidig. Poteter skaffet vi oss gjennom byttehandel med min onkel som hadde gård. Vi stilte arbeidskraft til disposisjon, var med og satte poteter og tok dem opp om høsten. Dermed hadde vi rikelig både til oss selv og til grisene. Den gangen fikk grisene de små potetene og vi de store. I dag har jeg inntrykk av at det ofte er motsatt.

Vi ungene var bestandig engasjert i et eller annet som våre foreldre påla oss, eller vi fant på noe av oss selv. Bror min og jeg gjorde mye i lag med jevnaldrende kamerater. En gang vi skulle vi lage fiskestang, gikk det galt: Ingemund kom i skade for å hogge av meg halve lille- fingeren. For meg var den tapt for alltid, selv om vi fant den igjen dagen etter. Den ville nok ikke under noen omstendighet ha blitt sydd på igjen; mikrokirurgien var ikke så velutviklet på den tiden. Men hendelsen ga meg en unik opplevelse fordi jeg måtte til lege, og det var ikke dagligdags da jeg vokste opp. Som Odvar Nordli skriver i sin bok, «Storting og småting», var diagnosene før i tiden enkle og oversiktlige. Tegn på at du var syk, var enten at en blødde fælt eller skrek høyt. Jeg gjorde begge deler, og var følgelig kvalifisert til å oppsøke doktor og sykehus. Det var enklere sagt enn gjort. Nærmeste sykehus var i Haugesund, sju mil unna. I nabolaget var det en som kjørte drosje, men som i tillegg var tømmermann. Bror min sprang for å gi beskjed, så måtte sjåføren gå hjem og hente

bilen, og langt om lenge ble jeg plukket opp. Først bar det av gårde til nabokommunen Ølen for konsultasjon hos distriktslegen. Han kunne ikke gjøre annet enn å skifte bandasje. Så bar det videre på humpete grusvei til Haugesund. Det tok noen timer. Men på sykehuset ble jeg stelt godt med, jeg fikk bedøvelse, fingeren ble sydd og bandasjert. Men enda viktigere var det at vi etterpå gikk på kafé og kjøpte appelsinbrus og wienerbrød med gul eggekrem. I tillegg til alt dette fikk jeg for første gang i mitt liv oppleve byen Haugesund. Det var nesten verdt en halv lillefinger. Dessuten hadde jeg en historie å berette da jeg omsider kom hjem. Jeg hadde opplevd noe mine jevnaldrende ikke hadde fått være med på. Neste gang jeg kom meg av gårde til Haugesund, var sju år senere, i 1954, da vi skulle kjøpe konfirmasjonsdress. Også det ble en stor opplevelse. Besøket falt sammen med feiringen av byens 100-årsjubileum. Akkurat den dagen var kronprinsregent Olav på besøk, og ble selvfølgelig nøye studert på behørig avstand. Jeg tenkte ikke da at jeg mange år senere skulle sitte ved hans bord.

Tidlig lærte vi barn at arbeid var det som ga trygghet. På landsbygda var det mannen i familien som var ute og tjente pengene. Mor var hjemme. I de første etterkrigsårene var det stor aktivitet og lett å få arbeid. I Etne, som så mange andre steder, ble det satt i gang omfattende kraftutbygging. Far jobbet på kraftanlegget som forskalingsssnekker og deltok i annet forefallende arbeid. Det var ikke en ufarlig arbeidsplass. HMS (helse, miljø og sikkerhet) var et ukjent begrep. Noen hendelser fra denne tiden sitter i erindringen. I

skoleferien fikk bror min og jeg være med far på anlegget hvor han arbeidet. Det var nok ikke tillatt, så når «syningen» (formannen) var i nærheten, måtte vi skygge unna. Men anlegget var et spennende sted å oppholde seg. Vi fikk bo på brakka sammen med de anleggsarbeiderne som utgjorde brakkelaget. Der var det god mat og mange spennende historier å lytte til. Anleggsslusker som vandret viden omkring, hadde mye å berette. Noen av dem kom sågar fra sagnomsuste Sulitjelma, et sted jeg skulle stifte bekjentskap med da gruvedriften ble lagt ned og man sto overfor utfordringen å finne nye, alternative arbeidsplasser. Sulitjelma var et brutalt klassesamfunn hvor folk på golvet overhodet ikke kunne menge seg med funksjonærene. Jeg minnes godt et besøk der med finanskomiteen tidlig på 1980-tallet, da vi med den største selvfølgelighet slo oss ned i funksjonærmessa. SV-eren Arent M. Henriksen inntok hedersplassen i en flott ørelappstol og konstaterte at i tidligere tider var dette et rom som var uinntakelig for proletarene ute i gruvene. Senere har nok forholdene endret seg, også i «Sulis». I Etne var det sosiale skillet på arbeidsplassen ikke like påfallende, men det ble alltid holdt en viss distanse til sjefene. Når direktøren for Haugesund E-verk kom på besøk og skulle ta inn i representasjonsboligen, måtte selskapets vimpel alltid heises. Var ikke det gjort, ble han sittende i bilen og tute med hornet.

På søndagene hadde far ekstrajobb med å smøre trinsene på taubanen ved kraftanlegget; en kunne ikke heftes med dette i arbeidstiden. Vi småguttene fikk være med høyt opp i luften på en liten kibb uten sikring. Det ble mange stopp underveis

med muligheter til å studere avgrunnen langt der nede. For far var ingenting farlig, og da var det ikke det for oss heller. Kanskje fikk vi en viss trygghet ved slike opplevelser som kom godt med når det gjaldt å tåle påkjenninger senere i livet? Men noen ganger ble det farlig. Under arbeidet i en synk var jeg vitne til at det virkelig kunne gått galt. En synk er en vertikal sjakt som slås gjennom til en underliggende, horisontal tunnel. Det gjøres blant annet for å utjevne lufttrykket, og er en særdeles komplisert arbeidsoperasjon. Først må en sprengne ned en relativt liten åpning. All stein bringes opp i denne første fasen. Deretter utvides sjakten ved at steinmassen så slippes ned, lastes på vogner og tas ut gjennom tunnelåpningen. For å komme ned på stuffen, som det het, ble de som arbeidet der, transportert opp og ned i ei jerngryte festet til en vaier som igjen var koplet til en vinsj. En dag skulle min onkel, som også arbeidet på anlegget, ned for å renske stein etter at en salve var fyrt av nesten i bunnen av sjakten. Da viste det seg at vaierfestet på vinsjen ikke var i orden, slik at vaieren rett og slett rauste ut. Jerngryta falt ned i en svær steinhaug og tok med seg arbeidsredskaper – spett, slegger, grafser. Det var ren flaks at min onkel ikke ble drept, men han ble betydelig skadet i ryggen. Sykebåre fantes ikke, heller ikke andre hjelpemidler. Onkel ble samlet sammen, nesten som en potetsekk, og kjørt ned til taubanen. Far satt og støttet ham opp mens de humpet ned til et sted hvor han kunne løftes over i en bil og kjøres til legesjekk. Så vidt jeg kan erindre, ble det ikke skrevet rapport til Arbeidstilsynet. Det ble heller ikke foretatt noen oppfølging. Onkel ble plaget av skadene så lenge han levde. Erstatning var det ikke snakk

om. Å bygge ut kraft var en prioritert oppgave like etter krigen; landet var jo inne i en gigantisk gjenreisingsperiode. Fortsatt var det mange husholdninger som ikke hadde innlagt strøm, men ikke minst var elektrisitet viktig for industrien. Linjebygging fram til avsidesliggende bosettinger var selvfølgelig kostbart. Dessuten brukte ikke folk mye strøm. Enkelte var så moderne at de kjøpte komfyr med magasin, det siste for å spare. Alt som måtte betales i rede penger, forsøkte folk i det lengste å unngå. Kraftutbyggingen hadde startet allerede før første verdenskrig. Da kom også en god del svensker til bygda. Flere av dem slo seg ned for godt og hadde en viss innvirkning på miljøet. Men det var ingen selvfølge at de som kom fra Sverige, kunne slå seg ned i Norge. En søster av min far ble gift med en svenske. Da han ikke lenger kunne få arbeid, måtte familien flytte til Sverige, selv om han var gift norsk og de hadde felles barn. Dette var lenge før vi fikk det felles nordiske arbeidsmarkedet.

Å begynne på skolen er en stor begivenhet for de fleste. Uvisst av hvilken grunn kan ikke jeg huske at jeg gledet meg spesielt til det. Dette var lenge før den såkalte opplevelsespedagogikken var innført, i hvert fall i Etne. Vi startet i den gamle puggeskolen. Allerede en av de første dagene havnet jeg i skammekroken. Det syntes jeg var dypt urettferdig. Episoden var slik: Læreren skulle gå ut et øyeblikk, og han satte da en av sine protesjeer til å holde vakt. Den som rørte seg eller snakket mens læreren var ute, skulle rapporteres. Da jeg registrerte at det var en som snakket, datt det ut av meg: – Han sa noe! På det grunnlaget ble så jeg rapportert da læreren kom tilbake; jeg fikk en

oppstrammer og ble plassert i skammekroken. Et langt sterkere inntrykk gjorde det at plasseringen i klasserommet skjedde etter et slags sosialt mønster og ikke etter det jeg mente var demokratisk, nemlig fødselsdato. Dette var i en tid hvor en på landsbygda var underlagt landsskole loven. Den ga et langt dårligere undervisningstilbud enn i kjøpstedene, som var betegnelsen i loven for byskolene. Fagene hos oss var færre, og skoletiden kortere. Selv om det ikke var pålegg om det, var det i byene vanlig med språkfag allerede i grunnskolen, men ikke hos oss. Vi gikk på skolen annenhver dag. Det var en revolusjonerende skole- reform som ble gjennomført da vi fikk niårig grunnskole i Norge på 1960-tallet.

Det er pussig å tenke på at nettopp innføring av felles niårig grunnskole for alle var et av de viktigste hensyn bak den store kommune reformen som ble gjennomført på 1960-tallet. De mange små kommunene vi den gangen hadde, var for veike til å ta på seg en slik ny, stor oppgave, og tallet på kommuner ble nesten halvert. Mange kjempet imot. De hevdet at det var udemokratisk å tvinge gjennom sammenslåinger der folk ikke ønsket det. På den annen side vil neppe noen hevde at det var udemokratisk å innføre et likeverdig og utvidet skoletilbud for alle på grunnskolenivået. Etter min mening var det et formidabelt demokratisk løft.

Selv om jeg i det store og hele hadde en positiv holdning til skolen, representerte den et system som ikke akkurat stimulerte nysgjerrighet og kreativitet. Det ble mye pugging. Ferdigheter var viktigere enn forståelse. Jeg nøler ikke med å

hevde at det er lysår i kvalitetsforskjell mellom dagens skole og den vi gikk på. Følgelig ser vi at de unge i dag framstår som tryggere og mer modne enn det vi gjorde. Selvsagt finnes det unntak, men du verden som det har gått framover. Vår lærer brukte for eksempel høytlesning som trening, eller kanskje vi skal si underholdning. En elev i min klasse som hadde lesevansker, ble avslørt og stigmatisert. I stedet for å hjelpe og støtte bidro læreren til å forstørre problemet ved latterliggjøring. Dette hjalp ikke akkurat til å styrke elevens selvbilde. Men ingen var i stand til å sette læreren på plass. I klasserommet hang det kart over «Jødeland» ved siden av norgeskartet. Før olympiaden i Oslo i 1952 ble det kjøpt inn radio. Offisielt var det for at vi skulle følge med i skolekringkastingen. Men det var neppe tilfeldig at den store investeringen kom like før vinterlekene startet; læreren var idrettsentusiast. Det absolutt første som kom ut av den nye radioen var overføring fra 500 meter på skøyter under OL i Oslo i 1952.

Hordalendingen Sigmund Søfteland var den fremste favoritten. Vi var knapt i stand til å tro våre egne ører da følgende skjedde, formidlet av den legendariske Finn Amundsen (Niff): Søfteland starta i ytre bane. Begge løperne skulle stå i ro før startskuddet. Søfteland hørte at Maarse (NL) i indre bane var urolig og Sigmund reiste seg. Da gikk startskuddet og tid gikk tapt. Sigmund Søfteland mente starteren stod for nær løperne og ikke hadde oversikt over dem begge samtidig. Vi var som i sjokk etter dette. Men senere tok Hjallis gull på alle de andre distansene.

Til glede for oss elevene abonnerte læreren også på Sportsmannen. Vi fikk lese i den, og vi fikk styre oss selv mens læreren leste.

Einar Førde, min partifelle og gode kollega på Stortinget i mange år, hevdet at bedehuset i Høyanger hadde hatt større innvirkning på ham enn Folkets Hus. Jeg kan nok med en viss rett si det samme. Der jeg vokste opp, var det ikke noe Folkets Hus. Derimot var det bedehus. Og det var innen rekkevidde – nesten vegg i vegg - med skolehuset. I tillegg hadde vi skolen og krambua med bakeri. Innen dette «jerntriangelet» skjedde det meste.

Bedehuset var et spennende sted. Her kom emissærer og lekpredikanter. Jeg husker godt at den blinde Matias Orheim talte og spilte på vannglass. Med litt forskjellig vannmengde i glassene kunne han trylle fram de vakreste toner. En kunne bli omvendt av mindre. På bedehuset oppdaget jeg også at de predikantene som viste lysbilder, ble mer populære enn dem som ikke gjorde det. Senere, da jeg begynte å holde foredrag selv, gjorde jeg tilsvarende erfaringer. Det fungerte utmerket med lysark og fine kurver, særlig i farger. Da kunne den mest ufordelaktige økonomiske utvikling framstilles som positiv. Fra tid til annen dukket det også opp misjonærer som kunne fortelle oss om de svarte som bodde i Afrika, og som var hedninger inntil de ble frelst av norske misjonærer. En dag dukket det opp en kar som var helt svart; vi syntes det var litt skremmende. Enkelte ganger kunne det være riktig spennende, for eksempel når det ble arrangert utstillinger med gjenstander som misjonærene hadde tatt med hjem.

Ibenholt fikk vi ta i og holde på, vi fikk se skinn av store kvelerslanger. Vi fikk et gløtt inn i den store verden. Bynavn på Madagaskar, som Tananarive og Antsirabe, ble vi mer fortrolige med enn navn som London og New York. Lærte vi noe mer av predikantene på bedehuset? Én ting fikk i alle fall jeg med meg: Når du skal snakke til en forsamling, er det viktig å snakke så høyt at også de på bakerste benk kan høre. Selv i dag er det mange talere som ikke har lært dette. Noen vil hevde at bygdesamfunnet deler befolkningen i to: De som går på bedehuset, og de som går på ungdomshuset. I Etne gikk mange begge steder. Mye var ulikt i de to miljøene, men muligheter for spennende opplevelser var felles. På ungdomshuset viste bygdekinoen filmavisa og reportasjer fra ukegamle sportsbegivenheter, men det var like fascinerende for oss å se VM på skøyter fra Bislett selv en uke etter at begivenhetene hadde funnet sted. Dette til tross for at vi hadde hørt det på direkten i radio. Filmavisa var som å få Dagsrevyen og Sportsrevyen på etterskudd. Skolen hadde vi ikke adgang til utenom skoletid, bortsett fra ei fotballøkke som hørte til. Den var gull verdt. Der spilte vi fotball i timevis, særlig om søndagene. Men vi måtte unngå å banne, selv om vi skrapte oss opp aldri så mye i den grove grusen. Problemet var at læreren bodde så nær at han kunne overhøre det vi sa. Som regel hadde han også notert seg hvem synderen var. Hadde vi snakket stygt, fikk vi en skikkelig overhaling mandag morgen. Oftest gjaldt det flere. Da var det lettere å ta straffen. I Sørbygda, som er betegnelsen på den delen av kommunen hvor jeg vokste opp, har det aldri vært noe offentlig hus for «dans og drykk». «Lauslivnad» måtte følgelig

foregå privat og i dølgsmål, som sønnen til min folkeskolelærer har uttalt. Folk visste om det, men likte det ikke. For å få informasjon om det som skjedde lengre borte, var det aviser vi måtte ty til. Hjemme hos oss var det Haugaland Arbeiderblad, arbeideravisa som kom ut i Haugesund. I 1955 gikk den inn, men i min barndom og oppvekst var avisa en unik kilde til kunnskap og informasjon. I tillegg fikk vi fra tid til annen tak i ukebladet Aktuell med reportasjer fra de store idrettsbegivenhetene i Oslo og andre eksotiske steder. Litterære perler av berømte skribenter som Odd Hølaas og andre hadde jeg nok mindre glede av på den tiden. Etter hvert ble det radio, som også sørget for underholdningen. Den store stjernen var Rolf Kirkvaag. I tillegg til å være vår tids helt i underholdningsprogrammer var han også blant de mest skattede idrettsreporterne, sammen med Halfdan Hegtun. Lite ante jeg da at sistnevnte skulle bli min kollega som stortingsrepresentant. Så var det Leif Rustad med sine programmer fra Store studio. For ikke å snakke om kriminalhørespillene, som alle andre aktiviteter måtte tilpasses. De gikk som føljetong én gang i uka. Ikke en eneste episode kunne vi gå glipp av.

Det vil være en overdrivelse å hevde at jeg vokste opp i et boklig hjem. Men vi hadde et lite folkebibliotek. Der ble det ført nøye kontroll med hva folk lånte. Bestyreren var en av bygdas høyt respekterte lærere. Da forfatteren Dag Solstad i 1989 mottok Nordisk Råds litteraturpris for «Roman 1987», brukte han store deler av sin takketale i Stockholm til å hylle folkebibliotekene og deres rolle i det norske samfunnet. Ikke

minst la han vekt på det faktum at det var gratis å låne bøker på biblioteket. Hadde det ikke vært slik, ville nok pengene for hans vedkommende heller gått til tobakk og det som verre er. Men som Dag Solstad sa det: Samfunnet tar sjanser, av slikt kan det også vokse opp samfunnsrefsere. Selv ble jeg vel ikke noen stor samfunnsrefser. Helge Ingstads «Pelsjegerliv» er da heller ikke typen litteratur som stimulerer til den slags.

På folkeskolen gjorde jeg det rimelig bra. At jeg likevel ikke ble stimulert til videre skolegang da, skyldtes nok en kombinasjon av skolen og tradisjonen jeg vokste opp i. I Etne var det heller ikke skoletilbud utover framhaldsskolen, og den fikk jeg med meg. Der var det en teoretisk klasse, og en praktisk. Den teoretiske hadde 25 prosent praktiske fag og den praktiske 25 prosent teoretiske fag. Skoleåret varte 26 uker. Jeg gikk både den teoretiske og den praktiske delen. Selv mener jeg at jeg fikk mye ut av denne tida. De to lærerne, Alfred Mæland og Sverre Førstund, var oppofrende og dyktige. Men for meg som for så mange andre følte vi dragingen mot byen og alt spennende som var der.